

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO   BỘ VĂN HÓA, THỂ THAO VÀ DU LỊCH
VIỆN VĂN HÓA NGHỆ THUẬT QUỐC GIA VIỆT NAM

Phan Mạnh Dương

**NGHI LỄ VÒNG ĐỜI CỦA NGƯỜI SI LA
Ở HUYỆN MƯỜNG TÈ, TỈNH LAI CHÂU**

Ngành: Văn hóa dân gian

Mã số : 9229041

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ VĂN HÓA DÂN GIAN

Hà Nội - 2022

Công trình được hoàn thành tại:

VIỆN VĂN HÓA NGHỆ THUẬT QUỐC GIA VIỆT NAM

BỘ VĂN HÓA, THỂ THAO VÀ DU LỊCH

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS Trần Văn Bình

Phản biện 1:

Phản biện 2:

Phản biện 3:

Luận án được bảo vệ trước Hội đồng đánh giá luận án họp tại:

Viện Văn hoá Nghệ thuật quốc gia Việt Nam

Số 32 Hào Nam, Ô Chợ Dừa, Đống Đa, Hà Nội

Vào hồi ..... giờ ....., ngày ..... tháng ..... năm 2022

Có thể tìm hiểu luận án tại thư viện:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam;

- Thư viện Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam.

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Nghi lễ vòng đời là một trong những thành tố văn hóa dân gian quan trọng trong hệ thống tổng thể văn hóa tộc người. Nó góp phần tạo ra những chuẩn mực xã hội, phản ánh thế giới quan và đóng góp vào việc khẳng định bản sắc văn hóa của tộc người. Vì thế, muốn hiểu biết sâu sắc, toàn diện văn hóa tộc người của các dân tộc thiểu số nói chung và của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu nói riêng nghiên cứu các nghi lễ vòng đời là cần thiết.

Qua quá trình quan sát, nghiên cứu các nghi lễ vòng đời: cúng đặt tên cho trẻ mới sinh, cúng ma nhập họ cho cô dâu trong đám cưới, cúng dẫn đường cho người chết trong đám tang... NCS nhận thức rằng, người Si La không đơn thuần tổ chức những nghi lễ vòng đời như là một tục lệ, một tập quán truyền thống còn lại đến nay, mà thấm đẫm trong đó là những vấn đề về con người, xã hội và bản sắc văn hóa tộc người của cộng đồng này.

Người Si La ở Việt Nam sống xen cư với người Hà Nhì, người Thái và người Kinh..., hoàn cảnh đặc biệt này đã tác động không nhỏ đến đời sống của họ, trong đó có văn hóa truyền thống và nghi lễ vòng đời. Đối với cộng đồng người Si La hiện nay, nhiều vấn đề mang tính bản sắc cần được nghiên cứu, làm sáng tỏ nhằm bảo tồn văn hóa tộc người trong xu thế hội nhập và phát triển.

Người Si La là một trong những tộc người có dân số rất ít. Vì vậy, sưu tầm, nghiên cứu, bảo tồn nghi lễ vòng đời của họ đã và đang đặt ra một cách cấp thiết, vừa có ý nghĩa thực tiễn sâu sắc, vừa thực hiện đúng đường lối phát triển văn hóa của Đảng và Nhà nước. Những vấn đề trên được làm sáng tỏ sẽ cung cấp những luận cứ khoa học giúp các cơ quan quản lý Nhà nước tham

khảo trong việc hoạch định các chiến lược, chính sách văn hóa đối với các dân tộc thiểu số có dân số ít và rất ít ở Việt Nam nói chung.

Trong bối cảnh chuyển đổi nghiên cứu về nghi lễ vòng đời để nhận diện những biến đổi và các thành tố văn hóa truyền thống đang được bảo tồn. Đó chính là những đòi hỏi của thực tiễn, đang đặt ra đối với khoa học xã hội và nhân văn nói chung, trong đó có chuyên ngành Văn hóa dân gian nói riêng.

Với những lý do trên, nghiên cứu sinh lựa chọn *Nghi lễ vòng đời của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu* làm đề tài Luận án tiến sĩ ngành Văn hóa dân gian.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu của luận án

2.1. Mục đích nghiên cứu

Luận án khám phá những thực hành nghi lễ vòng đời truyền thống của người Si La để nhận thức sâu sắc hơn về văn hóa và bản sắc văn hóa tộc người. Trên cơ sở đó, nhận thức được các yếu tố tác động đến nghi lễ vòng đời, góp phần bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa Si La trong bối cảnh biến đổi, hòa nhập mạnh mẽ hiện nay.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Tổng quan những công trình nghiên cứu đã công bố về văn hóa, nghi lễ của người Si La, chỉ ra những vấn đề liên quan đến nghi lễ vòng đời, bản sắc văn hóa của tộc người này.

- Hệ thống hóa các khái niệm, các quan điểm, lý luận liên quan đến nghi lễ vòng đời của người Si La.

- Nhận diện những nghi lễ chính gắn với vòng đời người Si La từ khi sinh ra đến khi về thế giới bên kia. Dựa trên cơ sở lý luận của ngành văn hóa dân gian và liên ngành khoa học xã hội nhân văn để làm rõ nguồn gốc, nghi thức, lễ vật cúng tế trong nghi lễ vòng đời của người Si La.

- Làm rõ vai trò chuyển đổi và nâng đỡ đời sống tinh thần cho mỗi cá nhân trong cộng đồng thông qua thực hành nghi lễ vòng đời. Phân tích những quan niệm trong việc thực hành nghi lễ để hiểu biết thêm về vũ trụ quan của người Si La.

- Phân tích những biến đổi nghi lễ vòng đời là cơ sở để luận giải về bản sắc văn hóa của tộc người Si La qua nghi lễ vòng đời trong bối cảnh xã hội chuyển đổi.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

- Luận án tập trung nghiên cứu những nghi lễ chính liên quan đến vòng đời của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu. Đây là những nghi lễ quan trọng không thể thiếu trong cuộc đời của mỗi con người, góp phần khẳng định bản sắc văn hóa Si La.

- Nội dung nghiên cứu cụ thể: hệ thống nghi thức, đặc điểm nghi lễ vòng đời truyền thống của người Si La, chức năng, giá trị, biến đổi của nghi lễ và bản sắc văn hóa qua nghi lễ vòng đời.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi không gian: Luận án tập trung nghiên cứu nghi lễ vòng đời: sinh đẻ, cưới xin và tang ma của người Si La ở xã Can Hồ, huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu.

Phạm vi thời gian: Luận án tập trung nghiên cứu nghi lễ vòng đời của người Si La huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu chủ yếu là trong thời kỳ hiện nay, tính từ năm 1986 trở lại đây.

4. Câu hỏi và giả thuyết nghiên cứu

4.1. Câu hỏi nghiên cứu của luận án

- Thực hành nghi lễ vòng đời truyền thống của người Si La được thể hiện như thế nào?

- Vai trò của nghi lễ vòng đời đối với đời sống tinh thần của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu hiện nay như thế nào?

- Tại sao trong bối cảnh đương đại nghi lễ vòng đời vẫn tồn tại, thích ứng và thể hiện bản sắc văn hóa tộc người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu?

4.2. Giả thuyết nghiên cứu

- Ngày nay, đời sống kinh tế - xã hội không ngừng phát triển và biến đổi nhưng nghi lễ vòng đời vẫn được người Si La thực hành thường xuyên. Nó đã trở thành chỗ dựa, niềm tin của mỗi cá nhân, thể hiện những chuẩn mực xã hội, phản ánh các mối quan hệ gia đình, dòng họ, làng bản, duy trì sự cố kết cộng đồng và bản sắc văn hóa tộc người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu.

- Trong xu thế hội nhập và phát triển đang đặt ra những thách thức trong việc duy trì bản sắc văn hóa của các dân tộc ít người trước những ảnh hưởng văn hóa của các dân tộc đa số. Do đó, luận án đặt ra giả thuyết nghiên cứu là: Nghi lễ vòng đời của người Si La vẫn được gìn giữ, bảo tồn và phát huy giá trị, nhưng nó cũng có một số biến đổi, thích ứng nhất định để phù hợp với đời sống hiện nay.

5. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

5.1. Cách tiếp cận

Luận án sử dụng cách tiếp cận liên ngành, bao gồm: Văn hóa dân gian; Dân tộc học; Nhân học văn hóa; Quan điểm của chủ thể; Liên ngành khoa học xã hội nhân văn.

5.2. Phương pháp nghiên cứu

- *Phương pháp nghiên cứu thực địa*: Các kỹ thuật chủ yếu: quan sát tham dự, phỏng vấn sâu, tra cứu phân tích tư liệu thứ cấp, phân tích tổng hợp tài liệu, đối chiếu so sánh, ghi âm, ghi chép, vẽ sơ đồ, chụp ảnh...

- *Phương pháp tổng hợp và phân tích tài liệu*:

- *Phương pháp so sánh*: Đối chiếu các thành tố văn hóa của người Si La để thấy được sự biến đổi giữa truyền thống và hiện nay.

6. Ý nghĩa khoa học và thực tiễn của luận án

6.1. Ý nghĩa khoa học

- Luận án nghiên cứu, phân tích một số nghi lễ vòng đời tiêu biểu của người Si La để làm sáng tỏ những vấn đề liên quan đến văn hóa, xã hội tộc người. Nghiên cứu này ứng dụng lý thuyết chức năng, nghi lễ chuyển đổi và quan điểm về bản sắc văn hóa để làm rõ những mối quan hệ phức hợp giữa nghi lễ vòng đời, các quan hệ gia đình, xã hội của người Si La là một sự đóng góp mới cho khoa học.

- Thông qua nghiên cứu vai trò, đặc điểm, chức năng nghi lễ vòng đời của người Si La, đề tài cung cấp những nhận thức mới về sự vận động, tạo dựng không ngừng nghỉ trong quá trình phát triển của văn hóa tộc người, nhưng vẫn giữ được hồn cốt, bản sắc người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu.

6.2. Ý nghĩa thực tiễn

- Luận án cung cấp nguồn tư liệu phong phú, có hệ thống về nghi lễ vòng đời của người Si La ở Việt Nam, góp phần trong nghiên cứu và đào tạo về văn hóa tộc người.

- Luận án đóng góp vào hệ thống tri thức về văn hóa của tộc người Si La ở Việt Nam nói riêng và tri thức về văn hóa dân gian các dân tộc ở Việt Nam nói chung. Luận án hoàn thiện có thể trở thành tài liệu tham khảo hữu ích giúp các cơ quan quản lý Nhà nước xây dựng chiến lược, chính sách về văn hóa tộc người nhằm gìn giữ, bảo tồn và phát huy những giá trị bản sắc văn hóa của dân tộc Si La nói riêng và các dân tộc thiểu số ở Việt Nam nói chung.

7. Bố cục luận án

Ngoài phần Mở đầu (10 trang), Kết luận (6 trang), Tài liệu tham khảo (11 trang) và Phụ lục (52 trang), nội dung chính của luận án được trình bày trong 3 chương:

Chương 1: Tổng quan tình hình nghiên cứu, cơ sở lý luận

và khái quát về người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu (45 trang).

Chương 2: Nghi lễ vòng đời truyền thống của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu (48 trang).

Chương 3: Nghi lễ vòng đời của người Si La: Biến đổi, nhận thức và bản sắc tộc người trong bối cảnh đương đại (48 trang).

Chương 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU, CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI SI LA Ở HUYỆN MUỐNG TÈ, TỈNH LAI CHÂU

1.1. Tổng quan tình hình nghiên cứu

1.1.1. Những công trình nghiên cứu trong nước

1.1.1.1. Nhóm công trình nghiên cứu về văn hóa dân tộc Si La

Các công trình nghiên cứu về người Si La thường là những nghiên cứu chung, mang tính tổng hợp về nhóm ngôn ngữ, về các tộc người ở một khu vực hoặc cả vùng miền núi phía Bắc. Có thể kể tới: Nông Trung (1970), Nguyễn Văn Huy (1985), Trần Bình (2000), Ma Ngọc Dung (2000), Khổng Diễm và các cộng sự (2001), Nguyễn Ngọc Thanh (2016), Nguyễn Hùng Mạnh (2016), Đoàn Trúc Quỳnh (2017), Lê Minh Anh, Hoàng Lê Thảo (2020)... Nhìn chung, các công trình đã khái quát được những nét chung, cơ bản về dân tộc Si La ở Việt Nam từ việc sưu tầm, mô tả dân tộc học và nghiên cứu dưới góc độ văn hóa.

1.1.1.2. Nhóm công trình nghiên cứu về nghi lễ vòng đời và nghi lễ vòng đời của người Si La ở Việt Nam

- Những nghiên cứu về nghi lễ vòng đời

Nghiên cứu những nghi lễ liên quan đến vòng đời người của các dân tộc ở Việt Nam đã có rất nhiều công trình nghiên cứu dưới góc độ là những phong tục tập quán truyền thống, phân tích chức

năng của những nghi lễ này đối với gia đình và dòng họ. Lý Hành Sơn (2003), Phan Quốc Anh (2006), Nguyễn Thị Song Hà (2011), Nguyễn Thị Thu Hà (2016), Vũ Thị Uyên (2017)... Từ những hướng tiếp cận khác nhau, các nghiên cứu về nghi lễ chu kỳ đời người của các dân tộc ở Việt Nam đã cung cấp những tư liệu, những căn cứ khoa học giúp NCS xem xét, so sánh với nguồn tư liệu thực tế về nghi lễ vòng đời của người Si La trong quá trình nghiên cứu.

- Những nghiên cứu về nghi lễ vòng đời của người Si La

Những nghiên cứu về nghi lễ vòng đời người Si La của các tác giả chủ yếu là nghiên cứu riêng lẻ, tìm hiểu, phân tích đời sống tinh thần, thế giới quan cũng như lí giải những biểu tượng, ứng xử của người Si La trong việc thực hành các nghi lễ liên quan đến cưới xin và tang ma. Một số công trình tiêu biểu như: “Tập quán cưới xin và vai trò của các cô em chồng người Si La” của Trần Bình (1999); “Phong tục hôn nhân và nghi lễ cưới của người Si La ở xã Can Hồ, huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu” của Bùi Quốc Khánh (2015); *Lễ tang của người Si La huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu* của Đoàn Trúc Quỳnh (2016)...

1.1.1.3. Nhóm các công trình nghiên cứu về bản sắc văn hóa và bản sắc văn hóa tộc người

Bản sắc văn hóa và bản sắc văn hóa tộc người đã được nhiều nhà nghiên cứu ở Việt Nam quan tâm và tạo ra không khí học thuật sôi nổi. Có thể kể đến các tác giả: Phan Ngọc (1998), Trần Ngọc Thêm (2004), Trần Quốc Vượng (2003), Ngô Đức Thịnh (2006), Đoàn Thị Tuyền (2014), Nguyễn Văn Chính (2016), Vương Xuân Tình (2019)... Các nghiên cứu đã tiếp cận vấn đề bản sắc văn hóa, bản sắc văn hóa tộc người từ nhiều góc độ khác nhau nhưng đều có điểm chung là chỉ ra bản chất của văn hóa chính là quá trình hoạt động sáng tạo của con người. Bản sắc văn hóa không chỉ là những cái ổn định đã có

từ quá khứ, mà còn được điều chỉnh, vun bồi bởi chủ thể văn hóa ở hiện tại và tương lai.

1.1.2. Những công trình nghiên cứu của các học giả nước ngoài

1.1.2.1. Nhóm những công trình nghiên cứu về nghi lễ vòng đời

Nghi lễ vòng đời là một chủ đề thu hút được sự quan tâm của các nhà nghiên cứu nhân học và văn hóa trên thế giới có thể kể đến: *The Rites of Passage* của Arnold van Gennep (1960); *Anthropology theory an introductory history* của Victor Turner (1997); *Initiation and Rites of Passage của Peter Provos (2001); Themes in religious studies: Rites of passage của Xin Zhong Yao (1994)...*

1.1.2.2. Nhóm những nghiên cứu về bản sắc văn hóa tộc người và kiến tạo bản sắc văn hóa.

“Bản sắc văn hóa tộc người”, “kiến tạo bản sắc văn hóa” đã được nhiều học giả bàn luận tới trong các diễn ngôn đa chiều về việc hiểu thế nào là bản sắc văn hóa tộc người, kiến tạo bản sắc văn hóa. Có thể nhắc tới Leach (1964), Moerman, Michael (1965), Stuart Hall (1990), Keyes, Charles F (1992; 2022), Eriksen, Thomas H (2001), Jamieson (2010)... Quan điểm của các học giả cho rằng khi nhìn vào những yếu tố gọi là “bản sắc”, phản ánh con người văn hóa của một dân tộc, một vùng văn hóa, thì không chỉ nhìn nó trong thể tĩnh tại như thể nó có bản chất cố định, mà cần nhìn nó trong một quá trình phát triển của lịch sử và bối cảnh văn hóa, xã hội, kinh tế, chính trị.

1.1.3. Đánh giá về các công trình nghiên cứu

Các công trình trên đã phác họa được những nét cơ bản, mang tính nhận diện tộc người mà chưa đi sâu phân tích và làm sáng rõ các vấn đề về đời sống văn hóa tộc người gắn liền với nghi lễ tín ngưỡng. Trên cơ sở kế thừa kết quả nghiên cứu của các tác giả đi trước, luận án tiếp tục triển khai nghiên cứu để làm rõ các vấn đề: Những thực hành nghi lễ vòng đời truyền thống

của người Si La ở huyện Mường Tè; Nghiên cứu nghi lễ vòng đời để tìm ra vai trò, chức năng của nó đối với cá nhân, cộng đồng và phân tích những vấn đề về thế giới quan, về bản sắc văn hóa của người Si La, là khoảng trống luận án này mong muốn đi sâu nghiên cứu.

1.2. Cơ sở lý luận

1.2.1. Một số khái niệm cơ bản

Trong khuôn khổ luận án, tác giả đưa ra các khái niệm và sử dụng vào trong nghiên cứu này là: *Văn hóa tộc người, Bản sắc văn hóa tộc người, dân tộc (Nation), tộc người (Ethnicity), dân tộc thiểu số và dân tộc thiểu số rất ít, biến đổi văn hóa, nghi lễ, nghi lễ vòng đời, nghi lễ sinh đẻ, nghi lễ cưới xin, nghi lễ tang ma.*

Việc thống nhất cách hiểu về các khái niệm trên là cơ sở giúp khai mở những vấn đề nội tại trong nghi lễ vòng đời của người Si La. Trong đó, mỗi khái niệm sẽ được ứng dụng trong từng trường hợp cụ thể nhằm định hình những vấn đề nghiên cứu một cách khoa học và khách quan.

1.2.2. Các quan điểm và lý thuyết nghiên cứu

1.2.2.1. Lý thuyết chức năng

Thuyết chức năng (*Functionalism*) gắn liền với tên tuổi của Émile Durkheim (1858-1917), Radcliffe-Brown (1881-1955), Bronislaw Malinowski (1884-1942) được coi như là những nhà sáng lập ra trường phái chức năng hiện đại. Thuyết chức năng luận được chia làm hai hệ tư tưởng. NCS vận dụng quan điểm của trường phái thứ hai vào nghiên cứu vòng đời của người Si La, để thấy được các chức năng nâng đỡ tâm lý, tình cảm, chức năng chuyển đổi vai trò, vị thế xã hội của người thụ lễ.

1.2.2.2. Lý thuyết nghi lễ chuyển đổi

Arnold Van Gennep (1873 - 1957) phân tích có hệ thống các nghi lễ chuyển đổi trong công trình *Les rites de passage*

(1909), sau đó được Mary Douglas và Victor Turner phát triển vào năm 1960 để lý giải các vấn đề nghiên cứu về nghi lễ. Nghi lễ chuyển đổi theo Van Gennep đánh dấu trạng thái của một giai đoạn này sang giai đoạn khác của cuộc sống con người. Đây là cơ sở lý thuyết để NCS luận giải về các nghi lễ trong vòng đời của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu.

1.2.2.3. Quan điểm về bản sắc văn hóa và bản sắc văn hóa tộc người

Trong luận án này NCS nhìn nhận bản sắc văn hóa tộc người trong những bối cảnh cụ thể là việc thực hành nghi lễ vòng đời của người Si La hiện nay. Người Si La hiểu rằng những nghi lễ sinh đẻ, cưới hỏi, tang ma là sự phản ánh bản sắc của họ. Thông qua những thực hành nghi lễ vòng đời người Si La tìm lại chính mình là người Si La.

1.3. Khái quát về người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu

1.3.1. Đặc điểm địa bàn cư trú

Can Hồ là xã miền núi của huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu, cách trung tâm huyện hơn 20km. Cư dân sinh sống trong 5 bản: Seo Hai, Sì Thao Chải, Nậm Hạ, Nậm Thù, Nậm Lọ. Trong đó người Si La sinh sống tập trung tại hai bản Seo Hai, Sì Thao Chải, các bản còn lại là địa bàn cư trú của người Hà Nhì.

1.3.2. Tên gọi tộc danh, nguồn gốc lịch sử, dân số và phân bố dân cư

** Tên gọi tộc danh*

Người Si La có nhiều tên gọi như *Cù Dề Sừ*, *Khả Pẻ*, *Khờ Pwó*, *Pờ Mạ* và *Si La*. Hiện nay, Si La là tên gọi phổ biến, chính thức được nhà nước Việt Nam công nhận.

** Nguồn gốc lịch sử*

Người Si La là có nguồn gốc từ vùng Điền (Vân Nam, Trung Quốc) di cư xuống thượng Lào rồi vào Việt Nam. Ở Việt Nam

người Si La sinh sống ở tỉnh Lai Châu và tỉnh Điện Biên.

* Dân số và sự phân bố dân cư

Năm 2019 ở Việt Nam người Si La có hơn 900 người sinh sống chủ yếu ở xã Can Hồ, huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu và xã Chung Chải, huyện Mường Nhé, tỉnh Điện Biên. Đến tháng 6 năm 2021 xã Can Hồ có 167 hộ người Si La, 660 nhân khẩu.

1.3.3. Đặc điểm xã hội

* Làng bản (Dó mí)

Người Si La ở Can Hồ gọi bản là *dó mí*. Mỗi bản có từ 50 đến 70 nóc nhà sống tách biệt bên bờ sông Đà.

* Gia đình, dòng họ (ý tổ, ạ xi)

Gia đình là tế bào của xã hội, là đơn vị kinh tế cơ sở, là nơi hình thành, hun đúc nên giá trị, văn hóa và nhân cách của mỗi cá nhân. Dòng họ Si La hiện nay tuy không có vai trò trong hoạt động kinh tế, song lại là yếu tố quan trọng trong quan hệ xã hội hôn nhân, tang chế.

1.3.4. Đặc điểm mưu sinh

Người Si La trước đây canh tác nương rẫy du canh, du cư, trồng ngô, trồng lúa trên nương. Sau năm 1970 họ định cư làm nương cuốc và khai phá đất đai thành ruộng canh tác lúa nước, chăn nuôi theo lối bán thả rộng.

1.3.5. Đặc điểm văn hóa

- Văn hóa vật thể

Người Si La sinh sống trong ngôi nhà trệt hai gian, hai chái, mái thấp và chỉ có một cửa ra vào. Trang phục của nữ giới phản ánh rất rõ những đặc trưng của lứa tuổi cũng như tình trạng hôn nhân gia đình. Bộ trang phục của phụ nữ Si La luôn được

người dân quan tâm gìn giữ, coi đó là dấu hiệu đầu tiên để nhận biết người Si La.

- *Văn hóa phi vật thể*

Trong một năm người Si La thường tổ chức nhiều nghi lễ truyền thống: lễ tra hạt (*cà si le*), lễ thu hoạch (*có du mía ló*), lễ mừng cơm mới (*ô mi khe*), lễ cúng vía gọi hồn, lễ lên nhà mới (*ý đạ khệ*), lễ cúng bản (*Plạ khơ thú*) và một loạt nghi lễ liên quan đến vòng đời người như; sinh đẻ, cưới xin và tang ma... mang đậm bản sắc tộc người. Các yếu tố văn hóa vật thể, phi vật thể đã tạo nên tính bền vững và bản sắc riêng cho cộng đồng dân tộc Si La.

Tiểu kết

Chương này đã điểu luận, phân tích lịch sử nghiên cứu liên quan đến văn hóa và nghi lễ vòng đời của dân tộc Si La. Những nghiên cứu và tranh luận về nghi lễ vòng đời cho thấy các thực hành nghi lễ này xuất hiện ở hầu hết các tộc người, với sự tương đồng về nguyên lý và mục đích của hành vi, song ở mỗi tộc người lại có những yếu tố đặc thù riêng gắn với từng dân tộc cụ thể. Các khái niệm và lý thuyết được sử dụng giúp NCS nhận diện, phân tích và lý giải về những nghi lễ vòng đời của người Si La.

Văn hóa vật chất của người Si La biến đổi mạnh mẽ, theo xu hướng gần gũi với văn hóa của dân tộc Thái, Hà Nhì và người Kinh sinh sống cùng địa bàn. Tuy vậy, trong bối cảnh đó, nghi lễ vòng đời vẫn là nơi lưu giữ truyền thống văn hóa của tộc người Si La.

Chương 2

NGHI LỄ VÒNG ĐỜI TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI SI LA Ở HUYỆN MUỜNG TÈ, TỈNH LAI CHÂU

2.1. Nghi lễ trong sinh đẻ và nuôi con (*Sư tế tổ họ ở ló họ*)

2.1.1. Tập tục liên quan đến việc mang thai và sinh nở

Những nghi thức và kiêng cử đối với sản phụ đều nhằm mục đích cho “mẹ tròn, con vuông”. Trước lễ đặt tên sản phụ và đưa trẻ phải “ở cũ” (*duề ở tổ lua*). Sau sinh một tuần (13 ngày) họ làm lễ đặt tên cho đứa trẻ (*dề mí mi ệ*).

2.1.2. Nghi lễ sau khi sinh

Lễ đặt tên (dề mí mi ệ): Theo phong tục người Si La đặt tên đệm cho con trai là “Chà”, con gái là “Cố”.

Lễ buộc chỉ giữ vía (*Khe nơ phừ te*): nhằm bảo vệ và giữ vía cho trẻ sơ sinh, tránh sự quấy nhiễu của ma quỷ, cầu mong sức khỏe và công nhận thành viên mới của gia đình.

2.1.3. Tương đồng và khác biệt trong nghi lễ liên quan đến sinh đẻ và nuôi con của người Si La với người Hà Nhi cận cư

Nghi lễ liên quan đến sinh đẻ của người Si La có nét tương đồng với các tộc người nói ngôn ngữ Tạng – Miến sống cận cư, nhưng trong thực hành các nghi lễ nhỏ luôn có sự khác biệt giữa các tộc người khác nhau.

2.2. Nghi lễ cưới xin (*Sư khờ mờ ruệ*)

2.2.1. Dạm hỏi (*Dề mí ná tế ệ*)

Ông mối (*Ghê lờ số dề*) đại diện cho họ thực hiện các nghi lễ từ khi dạm hỏi cho đến khi tổ chức lễ cưới lớn. Ông mối gặp mặt nhà gái 2 lần theo đúng phong tục của người Si La, đến lần gặp thứ 3 gọi là *a nó mó* là thời điểm để ông cùng bố mẹ cô gái thống nhất lễ vật trong đám cưới.

2.2.2. Cưới nhỏ (sự phỉ phú)

Trong lễ cưới nhỏ với các nghi lễ: Đi đón dâu; Cúng tổ tiên, nhập ma dòng họ cho cô dâu (*sì chị gia ta dú ê*); Buộc chỉ cổ tay giữ vía cho cô dâu (*a ló khú khờ mẹ*)... Lễ cưới nhỏ người Si La tổ chức đơn giản, nội bộ trong dòng họ.

2.2.3. Cưới lớn (Sự phỉ khù ruệ)

Trong lễ cưới lớn nhà trai trao lễ vật cưới (*kê lê ta ê dệ*) cho nhà gái; Cúng ma nhập họ (*chè sỏ hưa te*) cho cô dâu tại nhà trưởng tộc. Lễ cưới lớn là dịp để anh em, họ hàng ở xa có dịp đến thăm hỏi và chia vui, chúc phúc cho gia chủ có con cái yên bề gia thất.

2.2.4. Ẩm thực trong đám cưới

Cỗ cưới trong đám cưới truyền thống của người Si La khá đơn giản, món ăn được chế biến chủ yếu từ thịt lợn, thịt gà, các loại rau, măng theo mùa và uống rượu trắng do họ tự nấu.

2.2.5. Lại mặt (dè mì cọ nhúy khe ế)

Trong lễ lại mặt, cha mẹ cô dâu thực hiện việc chia của hồi môn và cho vốn con gái mang về nhà chồng gây dựng gia đình riêng. Đây là một tập tục có từ lâu đời và là nét đẹp văn hoá được trao truyền từ thế hệ này qua thế hệ khác trong cộng đồng người Si La ở xã Can Hồ, huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu.

2.2.6. Những trường hợp hôn nhân đặc biệt

Các trường hợp hôn nhân của trai chưa vợ lấy gái góa, gái chưa chồng lấy trai góa, trai gái góa lấy nhau, người ly hôn lấy nhau,... Họ thường tổ chức đơn giản.

2.2.7. Tương đồng và khác biệt trong nghi lễ cưới xin của người Si La với người Hà Nhì cận cư

Những tục lệ và nghi thức trong đám cưới của người Si La và Hà Nhì có những nét độc đáo riêng biệt, thể hiện bản sắc văn hóa truyền thống riêng của mỗi dân tộc.

2.3. Nghi lễ tang ma (*Sư gổ phừ*)

Tang lễ thường diễn ra trong khoảng 4 ngày 3 đêm với nhiều nghi thức: cúng chỉ đường (*nờ bô phơ*), xua đuổi tà ma (*ừ khe dụ ơ*), phúng viếng (*chi sư xư*), đưa người chết lên nhà mồ (*pà pị ế*), gọi vía người sống trở về (*a xạ a ló khú*), viếng mộ (*à ve phơ*), bỏ tang (*gọ lè khớ pị*), cúng nhập bàn thờ tổ tiên (*xì chi thú*)... Những nghi lễ này là một cuộc hành trình dài để tiễn người chết trở về thế giới tổ tiên.

2.3.1. Những nghi thức chuẩn bị cho lễ tang

2.3.1.1. Báo tin, mời thầy cúng (*mố phê khi*)

Trong đám tang thầy cúng là người chủ lễ, phụ trách các nghi lễ về mặt tâm linh, tín ngưỡng cho tang chủ.

2.3.1.2. Làm quan tài (*sư tơ lưê*)

Người Si La không chuẩn bị sẵn quan tài (*sư khè*), khi có người chết họ mới đi tìm gỗ làm áo quan.

2.3.1.3. Tìm nơi mai táng (*a cạ hó lè*)

Việc lựa chọn nơi mai táng có ảnh hưởng trực tiếp đến sự may rủi của cả gia đình, nên công việc này luôn được họ thực hiện hết sức nghiêm túc và chu đáo.

2.3.1.4. Khâm Liệm (*thố xí à cờ lờ tụy*)

Sau khi lau rửa, thay quần áo, thi hài được khâm liệm và đặt nằm trên chiếc giàn (*à tờ*) làm bằng tre/nứa tươi cách mặt đất khoảng 1m, cạnh cột thiêng giữa nhà để tiến hành các nghi thức tang lễ.

2.3.1.5. Làm nhà mồ, đào huyệt (*a cạ so lè, lự khè*)

Nhà mồ của người Si La được dựng bằng những vật liệu dễ kiếm như tranh, tre, nứa, lá. Nhà mồ làm xong người ta mới đào huyệt bên trong, đầu của huyệt mộ nằm ở phía Đông và nhìn về hướng Tây.

2.3.1.6. Lễ vật, cỗ đám ma (lò chò lò cha í phê)

Mâm cơm cúng và cỗ đám ma là thịt lợn, thịt chó, thịt gà, rượu trắng.

2.3.1.7. Tang phục, nghi thức để tang (pé pư xừ)

Trong đám tang con cháu, họ hàng mặc tang phục theo quy định truyền thống của người Si La.

2.3.2. Dẫn hồn người chết về với thế giới tổ tiên

2.3.2.1. Lễ cúng cơm cho người chết (cọ luy khú dề)

Nghi thức cúng cơm các bữa sáng, chiều với mục đích mời hồn ma người mới chết ăn, uống trước khi về với tổ tiên.

2.3.2.2. Cúng dẫn đường cho hồn về với tổ tiên

Người Si La ở Can Hồ, cúng dẫn đường cho hồn người chết đi từ bản Seo Hai hoặc Sì Thao Chải theo sông Đà đến Mường Tùng, Mường Nhé, ngược mường U sang Lào, vượt sông, núi đến mường Mồ Ly rồi đến bản La Sa nơi tổ tiên sinh sống.

2.3.3. Lễ nhập quan (thố xí mà sự)

Lễ xua đuổi ma quỷ cầu xin sức khỏe (*ừ khe dụ ơ*) cho các thành viên trong gia đình người quá cố.

Nghi thức tung gạo, ốc tiền (*túy xé lò xè*) có ý nghĩa chia của cải cho cha, mẹ và cầu mong họ phù hộ cho làm ăn phát triển.

Phúng viếng (*chị xư sự*) là thời điểm để anh em họ tộc, bà con dân bản đến vĩnh biệt người đã khuất và động viên chia buồn cùng tang chủ.

2.3.4. Nghi thức đưa ma và chôn cất

Người Si La dỡ tấm vách sau nhà mở đường cho linh hồn về với thế giới tổ tiên và để đưa quan tài ra ngoài đi chôn cất. Sau khi chôn cất xong họ tiến hành gọi vía cho các thành viên trong đoàn đưa ma trở về.

2.3.5. Nghi thức sau mai táng

Lễ viếng mộ (*à ve pho*) được diễn trong khoảng một tuần con cháu mang một ít thuốc lào, lá rừng, hoa rừng lên mộ cúng. Người Si La quan niệm hành trình tiền hồn ma người chết về với tổ tiên là vất vả, gian khổ, thử thách ý chí, nghị lực của con cháu, anh em dòng họ. Nên họ mời thầy cúng làm lễ giữ vía cho người sống (*a xa a ló khú*) để cầu mong khỏe mạnh, không ốm đau bệnh tật.

Lễ cúng đoạn tang (*go luê khớ pì*) diễn ra vào dịp tết năm thứ ba sau khi chết. Đây là nghi lễ nhập hồn người chết vào bàn thờ của tổ tiên dòng họ (*xì chi thú*) tại nhà người trưởng họ.

2.3.6. Tang ma những trường hợp đặc biệt

Những người chết xấu: tai nạn, tự tử, bị sét đánh, bị hổ vồ, chết do ngã vách núi, chết đuối, tai nạn giao thông... Nghi thức tổ chức tang lễ đơn giản, nhanh gọn, người chết ở chỗ nào thì gia đình làm ma ngay tại chỗ đó để hồn người chết không trở về bản làm hại gia đình và bà con trong bản.

2.3.7. Tương đồng và khác biệt trong nghi lễ tang ma của người Si La và người Hà Nhì cận cư

Sự khác biệt dễ nhận thấy đó là trong lễ tang của người Si La có nghi lễ dẫn hồn người chết về với thế giới tổ tiên theo truyền thống riêng của tộc người.

Tiểu kết

Nghi lễ vòng đời đã thể hiện một cách sâu sắc những đặc trưng văn hóa tộc người thông qua các quan niệm, thực hành trong sinh đẻ, cưới xin và tang ma. Nghi lễ vòng đời có vai trò quan trọng trong đời sống của người Si La, nó thể hiện rõ nét bản sắc văn hóa tộc người, góp phần giáo dục đạo đức, lối sống cho con người, đặc biệt là thế hệ trẻ và là sợi dây cố kết giữa cá nhân, gia đình và cộng đồng.

Văn hóa Si La hôm nay là kết quả của quá trình giao lưu và

tiếp xúc văn hóa để hình thành nên những giá trị đặc sắc và nghi lễ vòng đời là nơi thể hiện những giá trị ấy. Trong một xã hội phát triển và hội nhập người Si La vẫn luôn giữ được những gì là bản sắc văn hóa tộc người qua những thực hành nghi lễ vòng đời. Ngày nay, để phù hợp với đời sống kinh tế, văn hóa và xã hội ngày càng phát triển, nghi lễ vòng đời của người Si La đã có những biến đổi nhất định, nhưng những thay đổi đó không làm mất đi giá trị và bản sắc văn hóa của tộc người.

Chương 3

NGHI LỄ VÒNG ĐỜI CỦA NGƯỜI SI LA: BIẾN ĐỔI, NHẬN THỨC VÀ BẢN SẮC TỘC NGƯỜI TRONG BỐI CẢNH ĐƯƠNG ĐẠI

3.1. Biến đổi và các yếu tố tác động đến sự biến đổi nghi lễ vòng đời của người Si La

3.1.1. Những biến đổi trong nghi lễ vòng đời người

3.1.1.1. Biến đổi nghi lễ liên quan đến sinh đẻ

Phụ nữ trong độ tuổi sinh nở được tuyên truyền về chăm sóc sức khỏe sinh sản. Bên cạnh đó, những nghi lễ liên quan đến sinh đẻ cũng thay đổi cho phù hợp với cuộc sống hiện đại.

3.1.1.2. Biến đổi trong nghi lễ cưới xin

Đám cưới hiện nay nhìn bề ngoài đã có những đổi thay do tác động của hội nhập, giao lưu với những tộc người cận cư. Nhiều phong tục tập quán lên quan đến cưới xin đã được người Si La điều chỉnh để thích nghi và phù hợp với cuộc sống hiện nay.

3.1.1.3. Biến đổi trong nghi lễ tang ma

Ngày nay, những công việc chuẩn bị cho một đám tang của người Si La được đơn giản hóa rất nhiều, mọi thứ đều có thể mua sẵn, thời gian diễn ra lễ tang được rút ngắn theo quy định của

Nhà nước. Ảnh hưởng của kinh tế thị trường trong tang lễ của người Si La ở Can Hồ cũng được thể hiện ở rất nhiều mặt. Sự tiếp xúc, giao lưu văn hóa với các tộc người cận cư đã làm thay đổi nhận thức của người Si La khiến bản thân họ tự nhận thấy cần phải thay đổi để phù hợp với cuộc sống hiện tại.

3.1.2. Các yếu tố tác động đến sự biến đổi nghi lễ vòng đời người

3.1.2.1. Sự tác động của yếu tố kinh tế - xã hội

Cùng với sự thay đổi về đời sống kinh tế, xã hội đã kéo theo sự thay đổi trong đời sống văn hóa của cộng đồng tộc người. Nghi lễ vòng đời cũng có những thay đổi đáng kể, trong sinh đẻ, hôn nhân và tang ma.

3.1.2.2. Sự tác động của những chính sách, pháp luật

Trong những năm qua rất nhiều chính sách của Đảng và Nhà nước đã đến với người Si La ở huyện Mường Tè khiến cho cuộc sống của đồng bào đã vui bớt khó khăn, thiếu thốn. Đời sống của người Si La được nâng lên, kinh tế hàng hóa hầu như đã thâm nhập đến từng bản làng đã khiến cho những phong tục, nghi lễ vòng đời cũng đang dần thay đổi.

3.1.2.3. Sự tác động của yếu tố văn hóa, xã hội

Mạng lưới công nghệ thông tin, truyền thông, việc giao lưu về văn hóa giữa các tộc người trong vùng diễn ra mạnh mẽ. Việc xen cư cùng hôn nhân hỗn hợp dân tộc đã thành hiện tượng phổ biến tại nhiều địa phương. Đời sống văn hóa của người Si La cũng đã được tiếp thu nhiều yếu tố mới.

3.1.2.4. Sự tác động của công nghệ thông tin và giao lưu văn hóa

Phương tiện truyền thông hiện đại đã góp phần làm thay đổi đời sống văn hóa tinh thần và vật chất của người dân. Hôn nhân hỗn hợp dân tộc ngay trong các gia đình, hiện tượng giao lưu văn hóa, tiếp biến văn hóa cũng đang diễn ra âm thầm nhưng sâu đậm.

3.1.2.5. Sự thay đổi về nhận thức của người dân

Trình độ dân trí của người Si La ở Can Hồ ngày càng được nâng cao đã làm thay đổi nhận thức của họ trong đời sống sinh hoạt và thực hành nghi lễ, tín ngưỡng dân gian. Vì vậy, nhiều yếu tố trong nghi lễ vòng đời đã thay đổi để phù hợp với cuộc sống hiện tại.

3.2. Nghi lễ vòng đời thể hiện vai trò, chức năng và vũ trụ quan của người Si La

3.2.1. Vai trò, chức năng nâng đỡ tinh thần của nghi lễ vòng đời truyền thống

3.2.1.1. Nghi lễ, bối cảnh thừa nhận sự chuyển đổi của đối tượng thụ lễ

Nghi lễ chuyển đổi chính là đánh dấu việc các thành viên trong cộng đồng chuyển đổi từ một vai trò, vị thế, nghĩa vụ, trách nhiệm, tư cách này sang một vai trò, vị thế, nghĩa vụ, trách nhiệm, tư cách khác trong gia đình, dòng họ và trong cả cộng đồng tộc người nói chung.

- Sự chuyển đổi trong nghi lễ sinh đẻ và nuôi con

Mục đích của những nghi lễ là tạo sự thuận lợi cho việc sinh nở để bảo vệ người mẹ và đứa trẻ, đôi khi là cả người bố, họ hàng thân thuộc, cả gia đình, dòng họ khỏi những điều không may mắn.

- Sự chuyển đổi trong nghi lễ cưới xin

Đối với nam nữ người Si La sau khi kết hôn là đánh dấu sự chuyển đổi vai trò, vị thế, nghĩa vụ, trách nhiệm, tư cách trong gia đình, dòng tộc và ngoài xã hội của người thụ lễ.

- Sự chuyển đổi trong nghi lễ tang ma

Lễ tang nhằm bốn mục đích: Đưa linh hồn người quá cố vào thế giới linh hồn một cách an toàn; An ủi linh hồn người chết; Biểu lộ sự đau khổ của người sống do mất mát người thân; Đảm

bảo cái chết không mang lại những điều không mong muốn cho gia đình.

3.2.1.2. Nghi lễ vòng đời nâng đỡ tinh thần cho người thụ lễ

Thực hành nghi lễ vòng đời còn có giá trị tích cực giúp cá nhân giảm bớt sự căng thẳng tại những thời điểm mà cuộc đời mỗi người cần có những sắp xếp lại rất quan trọng đó là khi mới sinh ra, trưởng thành, kết hôn và cái chết của người thân.

3.2.2. Nghi lễ vòng đời thể hiện vũ trụ quan của người Si La

Quan niệm về vũ trụ quan của tộc người, đã lý giải cho vai trò, sự chi phối của các nghi lễ vòng đời đến cuộc sống của mỗi thành viên trong cộng đồng. Quá trình đó ảnh hưởng mạnh mẽ đến đời sống tinh thần, trở thành phong tục, tập quán truyền thống mang bản sắc văn hóa riêng của tộc người Si La ở Mường Tè.

3.3. Nghi lễ vòng đời thể hiện bản sắc văn hóa Si La

Người Si La đã cùng nhau tiếp tục giữ gìn, thực hành nghi lễ liên quan đến vòng đời. Bản sắc văn hóa của họ thể hiện trong nghi lễ vòng đời không chỉ là những yếu tố hay màu sắc văn hóa đã tồn tại lâu dài, ổn định trong cộng đồng mà các diễn ngôn hay gọi là “truyền thống”, mà còn có cả những yếu tố mới, kết quả của một quá trình giao lưu và sáng tạo truyền thống.

Tiểu kết

Nghi lễ vòng đời giữ vai trò chuyển đổi và nâng đỡ đời sống tinh thần cho mỗi cá nhân trong cộng đồng; Thực hành nghi lễ vòng đời đã thể hiện được những phong tục, tập quán, tri thức, những quan niệm dân gian về vũ trụ quan của người Si La; Những biến đổi và yếu tố tác động đến sự biến đổi của nghi lễ vòng đời trong bối cảnh hiện nay; Sự duy trì và phát huy giá trị của nghi lễ vòng đời trong đời sống hiện nay đã tạo nên bản sắc văn hóa riêng của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu.

Trước những tác động của các yếu tố: kinh tế, chính sách, pháp luật, văn hóa xã hội, công nghệ thông tin và nhận thức của cộng đồng..., nhưng nghi lễ vòng đời của người Si La vẫn đã và đang có những biến đổi theo hướng tích cực, hài hòa hơn với điều kiện kinh tế, xã hội mới nhưng vẫn giữ được giá trị văn hóa truyền thống tộc người. Bởi, nghi lễ vòng đời là hệ giá trị được cộng đồng quan tâm và coi đó là một kênh để nuôi dưỡng, duy trì ý thức và bản sắc văn hóa tộc người.

KẾT LUẬN

1. Người Si La ở Việt Nam là tộc người có dân số ít, cư trú tập trung tại bản Seo Hai và bản Sì Thao Chải của xã Can Hồ, huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu. Họ đã sáng tạo nên kho tàng văn hóa dân gian phong phú, đa dạng gắn liền với nếp ăn, ở, trang phục, ngôn ngữ, các phong tục tập quán gắn liền với đời sống văn hóa vật thể và phi vật thể. Luận án đã điểu luận, hệ thống lịch sử nghiên cứu vấn đề có liên quan đến nghi lễ vòng đời của người Si La, từ đó đưa ra các khái niệm liên quan, vận dụng cơ sở các lý thuyết, quan điểm học thuật để triển khai nghiên cứu về nghi lễ vòng đời của người Si La. Những lý thuyết, quan điểm của các học giả phương Tây về chức năng, nghi lễ chuyển đổi, về bản sắc văn hóa rất có ý nghĩa trong đề tài luận án, nó làm cơ sở để NCS nhận diện, phân tích, luận giải các chức năng, sức sống và bản sắc của nghi lễ vòng đời ở người Si La hiện nay.

2. Luận án đã làm rõ câu hỏi nghiên cứu, chỉ ra những thực hành nghi lễ vòng đời truyền thống, vai trò của nó đối với đời sống tinh thần cũng như sự thích ứng và thể hiện bản sắc văn hóa của dân tộc Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu hiện nay.

Nghi lễ vòng đời truyền thống của người Si La bao gồm: sinh đẻ, cưới xin và tang ma gắn liền với từng sự kiện quan trọng của một đời người từ khi sinh ra, kết hôn và chết đi. Trong khi thực hành nghi lễ là dịp để các thành viên trong cộng đồng sum họp, xác lập mối quan hệ giữa cá nhân và cộng đồng, tạo nên những tập quán được truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác, kiểm soát những hành vi của cá nhân. Nghi lễ vòng đời thừa nhận sự chuyển đổi của người thụ lễ, giúp họ và những người tham dự nhận thức được giá trị văn hóa của dân tộc. Nghi lễ vòng đời đã tạo nên thời gian, không gian thiêng, ẩn chứa và thể hiện những quan niệm về vũ trụ và nhân sinh quan của tộc người. Qua thực hành nghi lễ chúng ta thấy những quan niệm của họ về thế giới, về vũ trụ luận, về tín ngưỡng vạn vật hữu linh, thể hiện ứng xử và quan điểm nhân sinh của người Si La với hồn, vía, thần linh, ma quỷ ở trình độ phát triển nhất định của xã hội tộc người.

3. Hiện nay, văn hóa vật chất của người Si La biến đổi theo xu hướng gần với văn hóa của các dân tộc Thái, Hà Nhì và dân tộc Kinh. Trong bối cảnh đó, nghi lễ vòng đời chính là nơi lưu giữ văn hóa truyền thống là những dấu hiệu quan trọng để nhận biết người Si La trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam. Thực hành nghi lễ vòng đời giúp các thành viên xác lập mối quan hệ giữa cá nhân và cộng đồng, tạo nên những phong tục, tập quán được truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác, kiểm soát những hành vi của cá nhân và nhận thức được giá trị văn hóa của tộc người. Bản sắc văn hóa của người Si La đang thể hiện trong nghi lễ vòng đời không chỉ là những yếu tố hay màu sắc văn hóa đã tồn tại lâu dài, ổn định trong cộng đồng, mà nó còn có cả những yếu tố mới, kết quả của một quá trình giao lưu và sáng tạo truyền thống trong bối cảnh hiện nay.

4. Để bảo tồn bản sắc văn hóa và các giá trị của nghi lễ vòng đời Si La trong bối cảnh hiện nay thì cần phải đẩy mạnh tuyên truyền giáo dục nâng cao dân trí để phát triển kinh tế, xã hội, giữ gìn phong tục tập quán tốt đẹp. Bên cạnh đó cần phải tăng cường đào tạo, bồi dưỡng, phát triển đội ngũ trí thức là người dân tộc Si La. Hỗ trợ, đầu tư cho người Si La chủ động thực hành, trao truyền nghi lễ vòng đời trong cộng đồng. Đẩy mạnh công tác tuyên truyền, giáo dục thuần phong mỹ tục trên các phương tiện thông tin đại chúng để đồng bào người dân hiểu và tự nguyện giữ gìn những giá trị văn hóa tộc người trong nghi lễ vòng đời. Nếu làm tốt việc kế thừa và phát huy giá trị văn hóa truyền thống thì không những có thể giữ gìn được bản sắc văn hóa riêng đáng tự hào của người Si La mà còn làm giàu và phát huy được sức mạnh tiềm tàng vốn có của nó từ bao đời nay.

5. Người Si La cư trú ở vùng sâu, vùng xa, dân số ít là khó khăn rất lớn trong việc bảo tồn, gìn giữ bản sắc văn hóa tộc người. Do đó, cần có thêm nhiều công trình, đề tài nghiên cứu về nghi lễ và văn hóa của người Si La nói riêng và các dân tộc thiểu số rất ít người nói chung để thấy được bản sắc văn hóa của mỗi tộc người ở những vùng văn hóa khác nhau. Từ đó, giúp cho các cơ quan quản lý nhà nước xây dựng được những chính sách, chiến lược văn hóa nhằm bảo tồn, phát huy giá trị bản sắc văn hóa của các dân tộc rất ít người. Đó chính là những đòi hỏi của thực tiễn, đã và đang đặt ra đối với các nhà khoa học, nhà quản lý văn hóa từ trung ương đến địa phương trong việc bảo tồn bản sắc văn hóa và phát triển kinh tế - xã hội ở cộng đồng các dân tộc thiểu số rất ít người ở Việt Nam hiện nay./.

DANH MỤC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1. Phan Mạnh Dương (2017), “Đám cưới của người Si La – Bàn về bản sắc văn hóa tộc người trong bảo tồn và phát triển bền vững”, Tạp chí *Văn hóa học*, số 1 (29), tr. 29 - 36.

2. Phan Mạnh Dương (2017), “Thờ cúng tổ tiên – Chỗ dựa tinh thần (Trường hợp người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu)”, Tạp chí *Nghiên cứu Tôn giáo*, số 7 (163), tr. 102 - 114.

3. Phan Mạnh Dương (2018), “Mang thai, sinh đẻ và nghi lễ đặt tên cho trẻ sơ sinh của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu”, Tạp chí *Văn hóa Dân gian*, số 1 (175), tr. 59 - 67.

4. Phan Mạnh Dương (2018), “Nghi lễ tang ma của người Si La ở xã Can Hồ, Mường Tè, Lai Châu”, Tạp chí *Văn hóa Nghệ thuật*, số 411, tr. 64 - 68.

5. Phan Mạnh Dương (2019), “Lễ cúng bản của người Si La ở xã Can Hồ, huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu”, trong *Một số kết quả nghiên cứu khoa học 2018*, Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam, Nxb Thế giới, Hà Nội, tr. 37 - 52.

6. Phan Mạnh Dương (2019), “Tác động của chính sách phát triển kinh tế xã hội đến việc bảo tồn văn hóa của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu trong bối cảnh hiện nay”, Tạp chí *Văn hóa học*, số 3 (43), tr. 42 - 49.

7. Phan Mạnh Dương (2019), “Nghi lễ vòng đời của người Si La, nhìn từ lý thuyết nghi lễ chuyên tiếp”, Tạp chí *Văn hóa Nghệ thuật*, số 424, tr. 29 - 31.

8. Phan Mạnh Dương (2020), “Di sản văn hóa phi vật thể của người Si La – Nguồn lực trong phát triển cộng đồng và bảo tồn bản sắc văn hóa tộc người”, Kỷ yếu Hội thảo quốc tế *Việt Nam học ngày nay (Vietnamese Studies Today)*, Khoa Việt Nam học, Trường đại học Sư phạm Hà Nội, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội, tr. 107 - 119.

9. Phan Mạnh Dương (2021), “Giải tỏa lo âu”: Những hình thức nghi lễ ma thuật trong đời sống tín ngưỡng của người Si La ở huyện Mường Tè, tỉnh Lai Châu, Tạp chí *Nghiên cứu Tôn giáo*, số 2 (206), tr. 95 - 111.

10. Phan Mạnh Dương (2022), “Thực hành nghi lễ và bản sắc tộc người Si La ở Việt Nam: tiếp cận từ các nghi lễ vòng đời”, Tạp chí *Văn hóa học*, số 1 (59), tr. 61- 67.